

I Sick... ...Sack genom Heller- världen

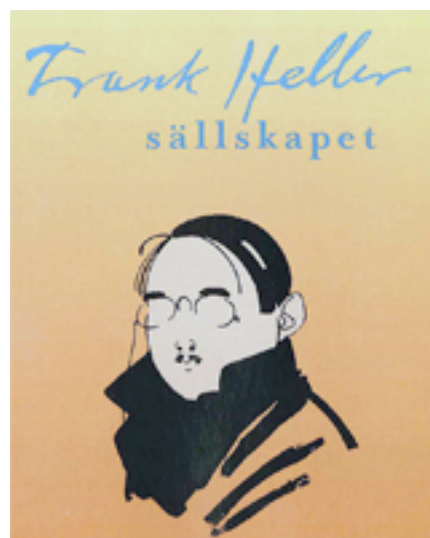
Nr 4 årgång 8 Oktober 2019

Kära Hellervänner!

Årets sista nummer med lite smått och gott. Hör gärna av er med synpunkter och bidrag.

Rapport från Bokbordet i Stockholm

Årets bokbord blev en stor succé! Ett 70-tal årsskrifter och antikvariska Frank Hellerböcker såldes. Bokbordet är en del av Stockholms Kulturfestival och kallar sig "världens längsta bokbord". Att stå på Drottninggatan i Stockholm betyder att man möter en mängd olika människor. Petter Lawenius läckra omslag lockar många att komma och titta på skrifterna. Pär Henning och Hans Aili bemannade bordet under dagen. Tack till alla medlemmar som kom förbi och handlade (och i ett fall donerade) böcker.

Rapport från resan till Danmark

Två givande Frank Helledagar i strålande solsken på Lolland och Falster är till ända. En intresserad grupp medlemmar lyssnade uppmärksamt till Dag (Hedman) och Pär (Henning) som delgav oss FH-historik, sann eller förmodad, alltid med entusiasm och stor kunskap.

Stubbekøbing var första stopp och i den närmast folktomma staden blev vår lilla grupp dagens "snackis", då vi stannade framför f d apoteket till förbipasserandes förvåning. Visdom att bära med oss över sundet stod att läsa på kommunhuset. "*Lad dem styre som forstaar det!*"

I Nykøbing sprang många bybor för fun i the Colour Run, besprutade i allsköns färger medan vi besökte franciskaner-munkarnas förra kloster, nu kyrka, hotellet där Serner bott m m samt avslutade med ett syn- och smak-symfoniskt Stjernes kud på Café3kanten.

Marielyst är en semesterpärla med sandstrand lik Falsterbos. Med havet som blickfång berättade Dag om FH:s flykt bl.a. hit från sus och dus med vännerna. Förläggaren Olof Dahlberg "hittade" honom och övertalade honom att byta från Bonniers; ett kontrakt som resulterade i att ett flertal böcker kom att utges på detta förlag. Några dråpliga nedslag i herrarna Serner-Dahlbergs samvaro fick vi oss till livs liksom Dahlbergs kommentar "kan du finska också din djävul" när FH citerade Iliaden på grekiska.

Mycket Helleriana bjöds under dessa två dagar. Pär, som idogt sökt i danska nationalbibliotekets digitala tidningsarkiv, kunde ge prov på flera faktiska incidenter som är bakgrund till böckerna. Det är också genom sökandet via internet som Pär hittat de olika adresserna.

Vi besökte Krenkerups bryggeri – ett efterlängtat "vattenhål" då detta var en av sommarens varmaste helger – övernattade i Maribo, njöt av det danska landskapet, fick information om alla de platser Gunnar Serner "gömt sig på" och då speciellt hos familjen Larsen. Sista stopp var Fugelsang Kunstmuseum där Dag gav en inblick i Serners syn på pluskvamperfektisk konst och Pär om Serners begivenheter 1919. För logistiken och ekonomin svarade Claes medan Tjörnarps chaufför Marjan säkert körde oss till de planerade platserna.

Slutligen ett gott råd: följ med på dessa unika resor som endast kan upplevas med duon Pär och Dag vad gäller genuin Frank Hellerkunskap.

Kaeth Gardestedt

Frank Heller för 100 år sedan - 1919

Den som önskar orientera sig i Frank Hellers olika resor bör rådfråga Frank Ortons artikel "Resenären Frank Heller", publicerad i årsskriften *Frank Heller som reseskildrare*. Här finner man att Frank Heller befann sig i Holte den 11 februari 1919, samt att han i brevet till Artur Möller presenterar dikten "Ode till krögaren Knaust i Sundsvall". Sannolikt är dikten skriven 1919, på anmodan från brodern Arvid "Uncas" Serner, som vid denna tiden var läroverksadjunkt i Sundsvall. Vidare framgår av Ortons artikel att Heller befann sig i Nykøbing/Falster "nästan hela mars".

Han byter bostad i Köpenhamn, lämnar Ahlefeldsgade 18 A och flyttar till Rosenvaengets allé 7.

I den självbiografiska romanen *På detta tiden smala näs* skriver han: Året 1919 kom, "freden" slöts och underskrevs, jag reste fortfarande runt. Sommaren tillbragte jag på en plats som hette Karrebæksminde, den tidiga hösten i Esbjerg och Ribe.

Han arbetar fortsatt under kontrakt med Dahlbergs förlag. Trots detta får han publicerat en Origioninovell i *Bonniers Månadshäften*. På Dahlbergs förlag ges novellsamlingen *Förbannelse över de otrogna* ut under augusti. Novellerna hade skrivits året innan. Samlingen verkar inte ha recenserats, förutom av Hasse Z. i *Söndags-Nisse*. I Aftonbladet publicerades lite nya noveller, speciellt publicerades novellerna om Monsieur Collet, vilka först 13 år senare skulle komma ut i bokform.

Inled mig i frestelse!

Under 1919 skriver han romanen *Inled mig i frestelse!* Den publiceras under hösten som följetong i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* under titeln *T.L. Möbius. Äventyrsroman*. I bokform kommer den ut till julhandeln, med goda recensioner. *SvD* skriver att det "är raskt och verkligt elegant berättat med både esprit och stil". Sven Lundin i *Aftonbladet* gav sin recension titeln "Frank Hellers hittills bästa". *DN* menar att romanen "är skriven med en bravur, en fantasi och en stilistisk förmåga som tillsammans göra den till en av julens bästa böcker". Se även separat artikel om inbrottet i Roskilde domkyrka.

Pass!

Första världskriget hade medfört krav på pass. Då Serner var

fortsatt efterlyst i Sverige ställde detta till problem. Hur det löste sig beskriver han i *På detta tidens smala näs*:

Då (sommaren 1919) skrev en vän till mig från Köpenhamn, att det kommit en ny svensk vicekonsul till staden, som läst mina böcker, och som ville ge mig pass, om jag kunde framlägga bevis på att mina affärer voro ordnade. (...) När jag kom till Köpenhamn infördes jag av den omtalade vännen – hans namn var Henning Berger, och jag är honom evigt tacksam – hos den svenske konsuln, en mycket kultiverad och älskvärd man. Han bekräftade, vad Henning Berger redan skrivit, att det bara fordrades bevis på att alla skulder voro ordnade, för att han skulle se sig i stånd att utställa ett pass. Att skaffa detta intyg var lätt.

Det var vice häradshövdingen Håkan Gillberg som den 4 november utfärdade ett intyg enligt vilket Serner reglerat alla sina kända skulder.

Resa till Italien

Första världskriget hade avslutats 11/11 1918 kl. 11, men det var fortsatt oroligt i Tyskland. Till sommaren 1919 slöts Versaillesfreden och situationen i Tyskland hade lugnat sig. Den 16 september gick den första sällskapsresan till Italien från Köpenhamn. Det var sällskapet Dante Alighieri som tillsammans med *Berlingske*

Tidende organiserade resan. Bland deltagarna fanns chefredaktören för *Skånska Aftonbladet* Gustaf Christensen. Avresan refereras i *Berlingske Tidende* 17.9. 1919 och där står att "Forfatteren Axel Henriques" (sannolikt Artur Möller, en av hans många pseudonymer var Alf Henriques) var en av dem som tog farväl på perrongen. Men Frank Heller kunde inte resa med, då han först fick pass den 4 november.

"Och i mitten av november 1919 reste jag ut med en dansk vän som skulle föra en sällsapsresa till Italien – det var det lättaste sättet att färdas i dåtidens Europa."

Berlingske Tidende organiserade en resa med avresedatum 15 november under ledning av Rolf Mueller med firma "International Trafik". Se t.ex. "Ny Selskabsrejse til Italien" i *Berlingske Tidende* 2.11.1919. Resan resulterade i en artikelserie "Longobarder mot Rom", publicerad i *Stockholms-Tidningen* 1920. Dock skildrar denna text enbart resan Berlin, Frankfurt, Basel, med slut i den schweiziska gränstaden Chiasso. Artikelserien finns att ladda ned på frank.heller.se. Av *På detta tidens smala näs* framgår att resan i Italien gick via Milano, Florens, Neapel, Pompeji och Capri till Rom.

Delar av resan beskrivs också i *Frank Hellers resehandbok*:

"Jag glömmer aldrig mitt besök där (Lapis källarvalv i Florens) en höstkväll år 1919. Det var strax

efter kriget. En vän och jag voro så gott som de första gästerna på fem år. Vi mottogos med öppna armar, med chianti och med dragspel."

Den 6 december 1919 hittar man för första gången hans namn i Skandinaviska Föreningens inskrivningsbok.

I sällskap med andra skandinaver firar han jul; i novellen "8 politiska jular" skriver han:

"Julen 1919 firade jag i Rom. Det var mitt första besök i den eviga staden, och jag var överväldigad. Denna blandning av forntid och nutid, dessa gator, där livet pulserar så hetsigt under murar som sett släkte efter släkte ävlas och försvinna – sannerligen detta var den värdiga ramen kring ett stort skådespel!"

I Rom besöker han Vatikanstaten och får audiens hos påven Benedikt XV. Det är även i Rom som år 1919 avslutas.

Guldkransarna i Roskilde

Frank Hellers roman *Inled mig i frestelse!* kom ut till julhandeln 1919 och firar därmed 100-årsjubileum i år 2019. Det är en intressant roman, som tar upp typiska Hellerska motiv: studentliv i Lund, växlar, Köpenhamnsresor, latinska citat från den Sam Askliknande adjunkten Qvillander. Den inleds i Lund, går vidare till Köpenhamn med studentikosa upptåg, sedan via Roskilde till avslutningen vid Sundets strand.

Romanen har recenserats av Bo G. Hall i *I sick sack* nr 2 2017. Centralt för handlingen i romanen är Möbius övernattnings i Roskilde domkyrka. Möbius har lämnat sina kamrater i Köpenhamn och rest till Roskilde för att se domkyrkan. Men han har inga pengar, så han syndar och smiter med en guidad tur, utan att betala för sig. Han blir inlåst och tvingas sova i en kyrkbänk. Han vaknar under natten av att inbrottstjuvar tar sig in i domkyrkan för att stjäla guldkransarna ur Fredrik V kapell. Frank Hellersällskapet besökte kyrkan 2011 för att prova kyrkbänkarna och bese kapellen. Men vad kan ha inspirerat Frank Heller till denna smått bisarra episod? Själv meddelade han i en radiointervju 10.7. 1943 med Henrik Hahr följande: "Inled mig i frestelse! hade förresten också en episod i verkligheten till inspirationskälla. En gammal dansk fröken, som gärna ville se kungagravarna i Roskilde, försökte lista sig in med ett större turistsällskap för att på det sättet spara 25 öre i entré. Hon åhörde alla förklaringar mer eller mindre dold bakom pelarna, men plötsligt blev det så underligt tyst omkring henne. Hon fann att hon var inlåst. Hon omformades senare till adjunkten Möbius, som tjuvarna hittar i Roskildedomens nattdunkel." Sanningshalten av detta är omöjlig att bestämma.

Dag Hedman har i samlingen *Den mystiske Mr Chayder* kommenterat novellen "Direktör Jensens misstag", en fiktiv (?) beskrivning av hur förhandlingarna kring filmrättigheterna för *Inled mig i frestelse* gick till, där Hedman anger att idén till händelsen i kyrkan är hämtad från H.C. Andersens *Rejsekammeraten* (1835). I Andersens saga övernattar huvudpersonen i en kyrka. Han vaknar av att några personer står runt en kista. Det är fordringsägarna som avser slänga ut den döde på kyrkbacken, eftersom de inte fått betalt. Han betalar den dödes skulder och ser till att den döde får en kristen begravning. Denna goda gärning belönas rikligt. Men det finns ytterligare en källa för inspiration till scenen i domkyrkan. En verklig händelse, minst lika spännande som Serners fiktion, som utspelade sig julen 1908, 13 år innan romanen *Inled mig i frestelse* utkom. Jag själv trodde alltid att inbrottet var påhittat, de verkliga kransarna var väl snidade i trä och förgyllda med bladguld. Men så hittade jag en recension av den norska upplagan *Led mig i fristelse*, publicerad i *Vestlandske Tidende* 23.11. 1921, Där skriver recensenten: "Den spændende handling har som utgangspunkt det opsigtsvækkende tyveri for nogen aar siden av guldkransene paa kongegravene i Roskilde Domkirke".

Efter att ha läst denna recension, kastade jag mig över de danska digitaliserade dagstidningarna. I *Roskilde Dagblad* den 23 december 1908 finns en artikel "Indbrud i Roskilde Domkirke". Där kan man läsa att det varit inbrott i kyrkan natten mellan den 22 och 23 december. Man har stulit en mängd guld- och silverkransar ur det stora Frederik den Femtes kapell. Händelseförloppet var som följer:

Kl. 19:30 hade övergraver Möller gått en rond i kyrkan och provat dörrarna till kapellen. Nästa morgon vid åttatiden kom stiftsskriverkontorets bud Anders Jensen in i kyrkan för att hämta några böcker i ett rum ovanför kapellen. När han gick ned för Dronningetrappen utanför sakristian, kände han en kall luftström blåsa mot sig. Han såg ett krossat fönster och några bortbrutna järnstänger. Han förstod genast att ett brott begåtts och sprang efter stiftsskrivaren Etatsraad Hiorth-Lorenzen. Denne blev "meget alteret" över beskedet, sprang över till kyrkan och gick mot Fredrik V kapell, det kapell vars innehåll av kransar och andra saker representerar störst värde, åtminstone vad gäller metallvärde. Och mycket riktigt var det i detta kapell tjuvarna opererat.

Den yttre glasdörren erbjöd inga större problem, den kunde öppnas med en vanlig fyrkantig hålnyckel. Nästa dörr, en gallerdörr

tillverkad i England av första klassens engelskt stål, var utrustad med fyra dyrkfria lås. Här hade tjuvarna sågat av en av de tumstjocka stängerna. För att inte väsnas för mycket hade tjuvarna smort med olja, vilket en stor oljefläck på golvet vittnade om. Den genomsågade stängen hade sedan brutits bort och genom den 10 tum breda öppningen hade tjuvarna trängt in. *Roskilde Dagblad* drar slutsatsen att det "maa altsaa have været forholdsvis smækre Personer". Tidningen skriver vidare att det rör sig om professionella tjuvar, sannolikt internationella.

Totalt hade stulits två stora guldkransar, en lång guldpalmgren samt 11 silverkransar, -grenar och -sköldar av olika storlekar och värde. Stöldgodset hade virats in i tyg, bortrivet från fotstycket till arvprins Ferdinands kista! Ett bord hade använts till inpackning, men innan man börjat vira in godset hade tjuvarna försiktigt plockat bort den karaff och de glas som stod på bordet. Härvid hade de efterlämnat fingeravtryck. Fingeravtryck fanns också på en sönderslagen monter.

Redan dagen efter fanns två misstänkta tjuvar. Bokbindare Sörensen hade suttit på Wolffhechels Konditori på Algade kvällen innan och då träffat på två tysktalande personer. De båda hade med sig ett avlångt paket, inslaget i brunt papper. När de vid halvtiotiden gick, hade den ene

pekat på paketet och sagt på tyska till den andre: "Glöm inte våra julklappar, dem klarar vi oss inte utan" och de två hade lett mot varandra och lämnat lokalen. Konditoriet hade i efterhand upplyst om att de suttit där knappt en timme och druckit vars tre "Bajere".

Vidare hade två manspersoner setts ta morgontåget kl. 06.07 till Köpenhamn, sannolikt de båda tyskarna då de hade betalt biljetter med ett 20-marksstycke i guld. Signalementet på båda cirkulerades. Den första var ca 30 år gammal, över medellängd, mustasch, mörkt hår och mörka ögon. Den andre var 30 till 33 år gammal, medellängd, ljus tämligen stor mustasch, blont hår.

Den 28 december 1908 rapporterade *Roskilde Dagblad* att den ena av tjuvarna var identifierad. Tre vittnen från konditoriet hade fått se i polisens förbrytaralbum och igenkänt en tysk vid namn Carl Gustav Wernikewitz, född i Weissensee, Ostpreussen. Denne Wernikewitz var i Danmark tidigare dömd och fängslad för "Ran, Röveri og Indbrud". Under sin fängelsetid hade han satt eld på sin cell, i försök att rymma under förvirringen som uppstod, men misslyckats. Den stora publiciteten gör att han greps redan den 2 januari 1909. En gendarm påträffade en mystisk person vid Vedsted på södra Jylland, och han frågade därför efter identitets-

papper. Mannen saknade papper och togs till närmsta stationen i Ribe. Innan de lämnade Vedsted ville mannen utnyttja utedasset, vilket han fick. I Ribe igenkändes han från fotografierna i Politiefterrettninger som den efterlyste Wernikewitz. Lite senare hittade man också delar av stöldgodset på det utedass han tidigare nyttjat.

Wernikewitz fördes över till Roskilde där vidare undersökningar gav vid handen att den andre mannen har namnet Baumann. Han var känd hälare och hade finansierat inbrottet. De två har rest till Köpenhamn och suttit på den ökända krogen "Det runde hjørne" och planerat det hela. Den 22 december hade de båda rest till Roskilde och suttit på några olika lokaler. Baumann hade sedan tagit ett sent tåg till Köpenhamn, där planen var att han direkt skulle byta tåg och resa tillbaka, allt för att skaffa sig alibi. Men han missade anslutningen och tvingades övernatta i Köpenhamn. Wernikewitz genomförde kuppen ensam och tog sig till stationen. Han missade första tåget och satte sig i tredje klassens väntsal. Här träffade han en bekant från fängelsetiden, som han reste tillsammans med till Köpenhamn. Vad han inte visste var att fängelsebekanten arbetade som polisinformator. På järnvägsstationen väntade Baumann och de begav sig direkt till "Det runde hjørne". Här delade de upp bytet.

Vart Baumann rest visste inte Wernikewitz, men man misstänker att han rest till Hamburg. Själv reste han med spårvagnen norrut på Strandvejen så långt den gick. Vid Dyrehaven, där nöjesparken Bakken ligger, gömde han delar av stöldgodset. Därefter gick han till Helsingör. Han reste över till Helsingborg, där han tog tåget till Malmö och vidare till Lund. Från Lund reste han till Göteborg, där han tog färjan till Fredrikshavn. Pengarna räckte till en biljett till Aalborg, resten av sträckan hade han vandrat till fots.

Pär Henning

Deckarföredrag i Stockholm

Leif-Rune Strandell från Sällskapet Deckarvännerna som i våras inbjöd Frank Hellersällskapet till sitt årsmöte kommer måndagen den 21 oktober kl. 19 hålla ett kåseri om deckare förr och nu. Våra medlemmar är välkomna till detta på Fyrverkarbacken 28 i Stockholm. Föranmälan till gwessberg1@gmail.com eller 070-5509349 för mer information.

Julbord i Stockholm

Precis som förra året har Wilhelm Engström ordnat så att vi får äta julbord ombord på Sjöofficerssällskapets skepp Seglarkronan på Skeppsholmen. I år kostar det 695 kronor. Anmälan senast den 5 december till gwessberg1@gmail.com

Julbord i Malmö

Lördagen den 14/12 avslutar vi året med ett dignande julbord på Casino Cosmopol. Kl. 17 kåseri "F H och högtiderna" Glögg, mingel, julbord. Entré, föredrag, glögg, julbord, kaffe – 500 kr. Inbjudan kommer separat. Frågor? [Maila kaeth@soleka.se](mailto:Maila.kaeth@soleka.se)

Ny Frank Hellerbok nästa år

Gunnar Serner levde åren 1939 till 1943 i Italien med hustrun Annie. Därifrån skrev han som Vecko-Journalens korrespondent en lång rad reportage, förstås under sin pseudonym Frank Heller. Serien om totalt 57 artiklar berättar om uppbrottet från sommarbostaden på Bornholm hösten 1939, om resan genom det krigförande Tyskland till Italien, om Mussolinis välde, om livet, människorna och stämningarna i Italien under de första krigsåren. Hemresan till Sverige inleddes sommaren 1943 bara några få dagar innan Mussolini föll från makten. Reportagen som hittills bara vara tillgängliga i tidskriftsarkiven utges nu tack vare Hans Aili som försett dem med initierade fotnoter och Pär Henning som redigerat, i större format och med betydligt fler sidor än sällskapets tidigare böcker och med hårda pärmar.

Kalendarium

21.10 Deckarföredrag i Stockholm

12.12 Julbord i Stockholm

14.12 Casino Cosmopol i Malmö